

УДК 340.14+347.45/47(477)+341.62

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.22.20>

МЕДІАЦІЯ ДЛЯ УКРАЇНИ. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА МОЖЛИВОСТІ В ПРОЦЕСІ ЗАСТОСУВАННЯ

Галуцько Віра Миколаївна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри професійних
та спеціальних дисциплін
(Херсонський факультет
Одеського державного університету
внутрішніх справ,
м. Херсон, Україна)

Шкута Олег Олегович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри професійних
та спеціальних дисциплін
(Херсонський факультет
Одеського державного університету
внутрішніх справ,
м. Херсон, Україна)

Сьогодні Україна поступово рухається в напрямку євроінтеграційного розвитку. Останні події є найяскравішим підтвердженням прагнення нашого народу до європейських стандартів та цінностей. Досвід цих подій підказує, що вміння домовлятися стає прерогативою не тільки дипломатів та політиків, а й юристів, бізнесменів та майже всіх соціальних верств населення. «Медіація» – це слово, яке з'явилося в правовому просторі нашої держави порівняно нещодавно, але все більше переконує як науковців, так і практиків своєю суттю та можливостями за умови реалізації в необхідності застосування цього засобу в процесуальному законодавстві нашої держави.

Процедура врегулювання спору (конфлікту) між сторонами за сприяння медіатора (медіаторів) з метою досягнення ними взаємоприйняттого рішення, що реалізується за добровільною згодою сторін, стає дуже важливим компонентом у процесі реформування національної судової системи України, неабиякою позитивною складовою якого є можливість урегулювання конфлікту на будь-якому рівні, на будь-якій його стадії. На відміну від мирової угоди, коли, як правило, одна зі сторін вимушена піти на певні поступки щодо іншої сторони в межах предмету спору, цілями медіації є досягнення варіанту вирішення спору (конфлікту), який би влаштовував обидві сторони медіації; зниження рівня конфліктності обох сторін. Сфера застосування медіації – спори (конфлікти), що виникають із цивільних, трудових, сімейних та інших правовідносин за участю фізичних і (або) юридичних осіб, а в деяких країнах навіть спори, що розглядаються в ході кримінального судочинства у справах про злочини невеликої та середньої тяжкості, про кримінальні проступки тощо.

Медіація є найбільш ефективною формою та одним із визнаних у світовій практиці способів позасудового вирішення цивільних спорів. Світовий досвід свідчить про те, що медіація дає змогу вирішувати успішно різноманітні конфлікти. Для цього необхідно прийняти в Україні відповідні закони, які б урегулювали питання поведінки учасників, їх статус, права та обов'язки сторін, зокрема й медіатора, процедуру

проведення, строки, способи захисту інтересів сторін у разі невиконання або порушення відповідних домовленостей, документальне оформлення, якщо медіація застосовується в судах, тощо.

Ключові слова: медіація, міжнародний досвід, конфлікти, медіатор, кримінальне судочинство.

MEDIATION FOR UKRAINE. INTERNATIONAL EXPERIENCE AND OPPORTUNITIES IN THE APPLICATION PROCESS

Halunko Vira Mykolaivna,
Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department
of Professional and Special Disciplines
(Kherson faculty of Odessa State
University of Internal Affairs,
Kherson, Ukraine)

Shkuta Oleh Olehovych,
Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department
of Professional and Special Disciplines
(Kherson faculty of Odessa State
University of Internal Affairs,
Kherson, Ukraine)

Today, Ukraine is gradually moving in the direction of European integration development. Recent events are the clearest confirmation of our people's desire for European standards and values. The experience of these events suggests that the ability to negotiate becomes the prerogative not only of diplomats and politicians, but also of lawyers, businessmen and almost all social groups. "Mediation" is a word that has appeared in the legal space of our state relatively recently, but more and more convinces both scientists and practitioners, its essence and possibilities in implementation, the need for application in the procedural legislation of our state.

The procedure for resolving a dispute (conflict) between the parties with the assistance of a mediator (mediators) in order to reach a mutually acceptable solution, implemented by voluntary agreement of the parties becomes a very important component in the process of reforming the national judicial system of Ukraine, a very positive component of which is the ability to resolve the conflict at any level, at any stage. Unlike an amicable agreement, when as a rule one of the parties is forced to make certain concessions to the other party, within the subject of the dispute, the goals of mediation are to achieve a dispute resolution (conflict) that would suit both parties to mediation; reducing the level of conflict on both sides. The scope of mediation is disputes (conflicts) arising from civil, labor, family and other legal relations involving individuals and (or) legal entities, and in some countries even disputes considered in criminal proceedings in cases of crimes of small and medium gravity, about criminal offenses, etc.

Mediation is the most effective form and one of the recognized in world practice ways of out-of-court settlement of civil disputes. World experience shows that mediation allows to resolve various conflicts successfully. To do this, Ukraine must adopt appropriate laws that would regulate the conduct of participants, their status, rights and obligations of the parties, including the mediator, the procedure, deadlines, ways to protect the interests of the parties in case of non-compliance or breach of agreements, documentation, if mediation is used in courts, etc.

Key words: mediation, international experience, conflicts, mediator, criminal proceedings.

Сьогодні Україна поступово рухається в напрямку Євроінтеграційного розвитку. Останні події є найяскравішим підтвердженням прагнення нашого народу до європейських стандартів та цінностей. Досвід цих подій підказує, що вміння домовлятися стає прерогативою не тільки дипломатів та політиків, а й юристів, бізнесменів та майже всіх соціальних верств населення. Нехай кожен для себе особисто відповість на запитання: «Чи є важливим уміння домовлятися?» «Чи краща «солонина» згода, ніж «золота» сварка?» «Які переваги в тому, що конфлікт можна вирішити мирним шляхом?» [4].

«Медіація» – це слово, яке з'явилося у правовому просторі нашої держави порівняно нещодавно, але все більше переконує як науковців, так і практиків своєю суттю та можливостями за умови реалізації, у необхідності застосування цього засобу в процесуальному законодавстві нашої держави.

Процедура врегулювання спору (конфлікту) між сторонами за сприяння медіатора (медіаторів) із метою досягнення ними взаємоприйняттого рішення, що реалізується за добровільною згодою сторін стає дуже важливим компонентом у процесі реформування національної судової системи України, неабиякою позитивною складовою якого є можливість урегулювання конфлікту на будь-якому рівні, на будь-якій його стадії.

Як відомо, у багатьох країнах, і не лише європейського простору, майже 80% спорів, що перебувають у провадженні суду та передаються на медіацію, вирішуються без судового розгляду.

Чи відрізняється загальносвітовий та український шляхи застосування медіації? На жаль, так [2]. Для українського процесуального законодавства, на відміну від інших держав, типовою процедурою досягнення результату примирення сторін з моменту проголошення незалежності нашої держави стало укладення мирової угоди, і лише з кінця 2017 року в процесуальному законодавстві з'явилося таке поняття, як урегулювання спору за участю судді, що, проте, досі не знайшло своєї реалізації на практиці.

На відміну від мирової угоди, коли, як правило, одна зі сторін вимушена піти на певні поступки щодо іншої сторони в межах предмету спору, цілями медіації є досягнення варіанту вирішення спору (конфлікту) який би влаштував обидві сторони медіації; зниження рівня конфліктності обох сторін. Сфера застосування медіації – спори (конфлікти), що виникають із цивільних, трудових, сімейних та інших правовідносин за участю фізичних і (або) юридичних осіб, а в деяких країнах навіть спори, що розглядаються в ході кримінального судочинства у справах про злочини невеликої та середньої тяжкості, про кримінальні проступки тощо.

Процедура медіації не застосовується щодо спорів (конфліктів) у разі, якщо такі спори (конфлікти) зачіпають або можуть зачепити інтереси третіх осіб, які не беруть участі в процедурі медіації, та осіб, визнаних судом недієздатними або обмежено дієздатними.

Як правило, за малим винятком процедура медіації не застосовується до спорів (конфліктів), що виникають з цивільних, трудових, сімейних та інших правовідносин за участю фізичних і (або) юридичних осіб, коли однією зі сторін є державний орган, а також у кримінальних справах про корупційні злочини та інші злочини проти інтересів державної служби та державного управління.

За міжнародним законодавством Суд вживає заходів для примирення сторін і сприяє їм у врегулюванні спору на всіх стадіях процесу.

Сторонам надається можливість врегулювати спір у повному обсязі взаємних вимог або в їх частині.

Досліджуючи міжнародний досвід, можна виокремити наведені нижче позитивні аспекти застосування медіації, які, на нашу думку, доцільно впровадити в національне законодавство України.

1. Сторони мають право до вирушення суду в нарадчу кімнату в судах першої, апеляційної, касаційної інстанцій заявити клопотання про врегулювання спору (конфлікту) в порядку медіації. Таке клопотання сторін може бути заявлено в суді касаційної інстанції, якщо це не вимагає додаткових процесуальних дій і призупинення розгляду справи. Одночасно з клопотанням в суді касаційної інстанції сторони повинні представити угоду про врегулювання спору (конфлікту) в порядку медіації;

2. Якщо заявлено клопотання про проведення медіації медіатором і поданні судам першої та апеляційної інстанцій договору, укладеного сторонами з медіатором, провадження у справі зупиняється. У більшості країн цей термін не перевищує одного місяця;

3. Якщо угода про врегулювання спору (конфлікту) в порядку медіації укладена на стадії виконання судового акта, вона подається на затвердження до суду першої інстанції за місцем виконання судового акта або в суд, який прийняв зазначений судовий акт;

4. У разі укладення сторонами мирової угоди або угоди про врегулювання спору (конфлікту) в порядку медіації, які затверджені судами першої, апеляційної інстанцій, підлягає поверненню з бюджету сплачене державне мито в повному обсязі. У разі укладення мирової угоди, угоди про врегулювання спору (конфлікту) в порядку медіації в суді касаційної інстанції підлягає поверненню з бюджету сплачене державне мито в розмірі п'ятдесяти відсотків від суми, сплаченої під час звернення до суду касаційної інстанції.

5. Одночасна або в будь-якій послідовності зміна предмета й підстави позову допускається в разі укладення угоди про врегулювання спору (конфлікту) в порядку медіації [4].

Узагальнюючи викладене вище, можна зробити висновок, що велика завантаженість судів, тривалість і складність судового процесу, значні судові витрати, гласність судового розгляду, що призводить до розголошення конфіденційної інформації і так далі – все це робить медіацію досить перспективним для України альтернативним методом вирішення спорів, на якому дві (або більше) сторони зустрічаються за участі нейтральної сторони – медіатора, що сприяє досягненню сторонами взаємної згоди у вирішенні спору. Тут основна увага приділяється потребам та інтересам сторін, а не їхнім правовим позиціям [3].

Впровадження в Україні інституту альтернативних способів вирішення спорів сприятиме поліпшенню доступу громадян до правосуддя та скороченню навантаження на суди, а отже, допоможе скоротити строки розгляду справ та відсоток оскаржуваних рішень, зменшити судові витрати, поліпшити якість судових рішень та досягнути примирення між сторонами [2]. Альтернативні способи вирішення спорів (мирні способи) передбачають використання таких методів розв'язання спорів, які найбільше підходять у тій чи іншій ситуації, враховують інтереси та вимоги сторін, допомагають подолати конфлікт, зберегти можливість подальшого спілкування та співпраці. Спори, що розв'язуються мирними шляхами, не лише не приносять шкоди суспільним відносинам, а навпаки, сприяють прогресу та мають позитивне значення для функціонування суспільства. Альтернативні способи розв'язання спорів об'єднує договірна основа їх створення, добровільність застосування, оскільки їхнє використання є правом, а не обов'язком особи. Однак стримуючим фактором є те, що досі не здійснене законодавче закріплення терміну «альтернативне вирішення спорів». Зважаючи на наявні наукові розробки з цього питання, альтернативні способи вирішення спорів можна визначити як сукупність різноманітних процедур, спрямованих на врегулювання правових конфліктів (спорів), що виникають у приватноправовій сфері, на основі узгодження позицій та інтересів сторін, які здійснюються недержавними органами, з огляду на принципи диспозитивності, рівноправності, добровільності та конфіденційності [5]. Термін

«альтернативне вирішення спорів» (Alternative Disput Resolution – ADR) уперше почали використовувати в США для позначення гнучких і неформальних процедур врегулювання конфліктів. Нині він є усталеним і широко застосовується не лише в правовій науці, а й у законодавстві багатьох країн. В іноземній і вітчизняній науці немає єдиного підходу як до поняття «альтернативне вирішення спорів», так і до його змісту. Весь спектр уявлень про сутність поняття ADR можна умовно звести до трьох груп підходів. До першої групи належить уявлення про альтернативні способи вирішення спорів як про приватну систему, що виникла на протигагу публічному порядку вирішення спорів, тому до альтернативних відносять всі позасудові (не судові) процедури врегулювання спору, тобто арбітраж, посередництво, міні-суд і таке інше. До другої групи належать усі способи вирішення приватно-правових спорів, які поділяються на чотири основні категорії: переговори між сторонами; медіація (посередництво); арбітраж; судове провадження. Проте до альтернативних способів вирішення спорів належить лише друга категорія. І третя оцінка терміну «альтернативні способи вирішення спорів» полягає в тому, що це поняття охоплює такі механізми врегулювання спору, які можуть застосовуватися окремо або в різноманітних комбінаціях між собою (наприклад, методи переговорів і посередництва можуть застосовуватися окремо або разом, утворюючи новий метод – переговори-посередництво). Альтернатива в такому разі означає вибір можливих варіантів серед альтернативних способів вирішення спорів, а не вибір між цими методами і судовим розглядом [6]. З огляду на визначення, перш за все це добровільна згода обох сторін на вирішення конфлікту через медіатора законним шляхом.

Медіація є найбільш ефективною формою та одним із визнаних у світовій практиці способів позасудового вирішення цивільних спорів. Світовий досвід свідчить про те, що медіація дає змогу вирішувати успішно різноманітні конфлікти. Для цього необхідно прийняти в Україні відповідні закони, які б урегулювали питання поведінки учасників, їх статус, права та обов'язки сторін, зокрема й медіатора, процедуру проведення, строки, способи захисту інтересів сторін у разі невиконання або порушення відповідних домовленостей, документальне оформлення, якщо медіація застосовується в судах, тощо.

Список використаних джерел:

1. Медіація: альтернативний чи ефективний спосіб вирішення спорів? *Юридична газета онлайн*. URL: <http://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/mediaciya-alternativniy-chi-efektivniy-sposib-virishennya-sporiv.html> (дата звернення: 21.09.2021)
2. Медіація в Україні: панацея чи реальність? *Юридична газета онлайн*. URL: <http://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/mediaciya-v-ukrayini-panaceya-chi-realnist.html> (дата звернення: 21.09.2021)
3. Чи потрібна медіація Україні? *Юридичний радник*. URL: <http://yurradnik.com.ua/stati/d1-87-d0-b8-d0-bf-d0-be-d1-82-d1-80-d1-96-d0-b1-d0-bd-d0-b0-d0-bc-d0-b5-d0-b4-d1-96-d0-b0-d1-86-d1-96-d1-8f-d1-83-d0-ba-d1-80-d0-b0-d1-97-d0-bd-d1-96/> (дата звернення: 21.09.2021)
4. Шкута О.О. Реалізація процесу медіації за процесуальним законодавством республіки Казахстан. «Пробація та медіація: досвід Словаччини для України»: матеріали Міжнародного круглого столу (Херсон, 17–19 травня 2019 р.) / за ред. В.М. Галуцько, А.О. Гавловської. Херсон, 2019. С. 86–87.
5. Шевченко Н.Л. Медіація як альтернативний спосіб захисту прав людини. «Пробація та медіація: досвід Словаччини для України»: матеріали Міжнародного круглого столу (Херсон, 17–19 травня 2019 р.) / за ред. В.М. Галуцько, А.О. Гавловської. Херсон, 2019. С. 42–44.
6. Довгерт А.С., Кисіль В.І. Міжнародне приватне право. Особлива частина. Київ: Алерта, 2012. 376 с.